

به نام خدا

سواد رسانه ای معلمان و توسعه تفکر انتقادی در دانش آموزان

مولفان :

محمدرضا رشیدی گلرویه
فاطمه منصوری بیرک سفلی
حمیده قدیم خانی

انتشارات ارسطو

(سازمان چاپ و نشر ایران - ۱۴۰۳)

نسخه الکترونیکی این اثر در سایت سازمان چاپ و نشر ایران و اپلیکیشن کتاب رسان موجود می باشد

chaponashr.ir

سرشناسه: رشیدی گلرویه، محمدرضا، ۱۳۷۵
عنوان و نام پدیدآور: سواد رسانه ای معلمان و توسعه تفکر انتقادی در دانش آموزان/ مولفان محمدرضا
رشیدی گلرویه، فاطمه منصوری بیرک سفلی، حمیده قدیم خانی.
مشخصات نشر: انتشارات ارسطو (سازمان چاپ و نشر ایران)، ۱۴۰۳.
مشخصات ظاهری: ۱۱۰ ص.
شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۴۰۸-۳۴۲-۵
وضعیت فهرست نویسی: فیبا
موضوع: معلمان - سواد رسانه ای - دانش آموزان - تفکر انتقادی
شناسه افزوده: منصوری بیرک سفلی، فاطمه، ۱۳۶۷
شناسه افزوده: قدیم خانی، حمیده، ۱۳۵۵
رده بندی کنگره: PN۲۱۴۷
رده بندی دیویی: ۸۰۹/۲۰۷
شماره کتابشناسی ملی: ۹۴۹۳۸۵۷
اطلاعات رکورد کتابشناسی: فیبا

نام کتاب: سواد رسانه ای معلمان و توسعه تفکر انتقادی در دانش آموزان
مولفان: محمدرضا رشیدی گلرویه - فاطمه منصوری بیرک سفلی - حمیده قدیم خانی
ناشر: انتشارات ارسطو (سازمان چاپ و نشر ایران)
صفحه آرای، تنظیم و طرح جلد: پروانه مهاجر
تیراژ: ۱۰۰۰ جلد
نوبت چاپ: اول - ۱۴۰۳
چاپ: زبرجد
قیمت: ۱۱۰۰۰۰ تومان
فروش نسخه الکترونیکی - کتاب رسان:
<https://chaponashr.ir/ketabresan>
شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۴۰۸-۳۴۲-۵
تلفن مرکز پخش: ۰۹۱۲۰۲۳۹۲۵۵
www.chaponashr.ir

فهرست

۹.....	مقدمه
۱۱.....	فصل اول:انواع سواد
۱۱.....	سواد.....
۱۱.....	انواع سواد.....
۱۱.....	سواد دیجیتالی.....
۱۲.....	سواد اطلاعاتی.....
۱۳.....	سواد رسانه ای.....
۱۹.....	فصل دوم: تاریخچه سواد رسانه ای
۱۹.....	تعریف کانادا از سواد رسانه‌ای.....
۲۱.....	تاریخچه سواد رسانه ای در جهان.....
۲۴.....	تاریخچه سواد رسانه ای در ایران.....
۲۷.....	فصل سوم: ضرورت سواد رسانه ای
۲۷.....	ضرورت سواد رسانه ای.....
۳۱.....	اصول سواد رسانه ای.....
۳۲.....	سطوح سواد رسانه ای.....
۳۴.....	اهداف سواد رسانه ای.....
۳۸.....	مراحل کسب سواد رسانه ای.....
۴۱.....	فصل چهارم: ویژگی های پروژه های سواد رسانه ای

- ۴۱ ..... ویژگی های سواد رسانه ای.....
- ۴۱ ..... کاوش و اکتشاف فردی.....
- ۴۲ ..... تکثرگرایی در موضوعات تحت پوشش.....
- ۴۴ ..... واکنش به رسانه ها: نقش پاسخ فعال.....
- ۴۵ ..... ضرورت مشارکت فراگیر در ساختارهای آموزشی.....
- ۴۶ ..... محتوای آموزش سواد رسانه ای.....
- ۴۷ ..... نقش پژوهش و ارزشیابی.....
- ۴۷ ..... ساختار، قالب ها و وسایل کمک آموزشی.....
- ۴۸ ..... دلایل فراگیری سواد رسانه ای.....
- ۴۹ ..... داشتن آگاهی کامل در خصوص استفاده از رسانه ها.....
- ۴۹ ..... برخورد منتقدانه با محتوای رسانه ها.....
- ۵۰ ..... تحلیل زمینه های فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و تبلیغی محیط رسانه ها.....
- ۵۱ ..... رسانه ها، ارزش ها و دیدگاه ها را جایگزین می کنند.....
- ۵۱ ..... برداشت افراد مختلف از یک پیام رسانه ای واحد، متفاوت است.....
- ۵۲ ..... ارتباطات اجتماعی سالم به وسیله اطلاعات و دانش.....
- ۵۵..... فصل پنجم: چرا آموزش رسانه**
- ۵۵ ..... آموزش رسانه چیست؟.....
- ۵۶ ..... آموزش رسانه، چرا؟.....
- ۵۸ ..... نرخ بالای مصرف رسانه ای و اشباع رسانه ای جوامع معاصر.....
- ۵۸ ..... افزایش اهمیت ایدئولوژیک رسانه ها.....
- ۵۹ ..... روند فزاینده ی مدیریت و تولید اطلاعات و اشاعه ی آن توسط رسانه ها.....

- افزایش حضور رسانه‌ها به قلب فرایندهای اصلی مردم سالارانه..... ۵۹
- افزایش اهمیت ارتباطات و اطلاعات تصویری در همه‌ی حوزه‌ها..... ۶۰
- اهمیت آموزش دانش آموزان برای تأمین انتظارات و تقاضاهای آینده ۶۰
- افزایش فشارهای ملی و بین‌المللی برای خصوصی کردن اطلاعات..... ۶۰
- برنامه‌های جامع سواد رسانه‌ای چگونه‌اند؟..... ۶۱
- الگوهای موضوعی در آموزش رسانه‌ای..... ۶۲
- چرا آموزش سواد رسانه‌ای اینقدر مهم است؟..... ۶۳
- استفاده بسیار زیاد از رسانه و غرق شدن جامعه در رسانه‌ها..... ۶۳
- تاثیر رسانه بر شکل دادن ادراک، عقاید و طرز فکر..... ۶۴
- اهمیت روزافزون اطلاعات و ارتباطات تصویری..... ۶۴
- اهمیت اطلاعات در جامعه و ضرورت یادگیری دراز مدت..... ۶۴
- مزایای آموزش سواد رسانه‌ای برای مخاطبان..... ۶۴
- دلایل آموزش سواد رسانه‌ای از نگاه باری دونکان..... ۶۵
- اصل حاکم بر آموزش رسانه‌ای (سواد رسانه‌ای)..... ۶۶
- الگوی پنج سطحی سواد رسانه‌ای انتقادی..... ۶۸
- اصل عدم شفافیت: تمام پیام‌های رسانه‌ای ساخته می‌شوند..... ۶۹
- فصل ششم: تفکر انتقادی ۷۳**
- تاریخچه تفکر انتقادی و تفکر خلاق..... ۷۴
- نظریه "رابرت کارپلوس" و آموزش تفکر انتقادی..... ۷۷
- نظریه «رابرت استرانبرگ» و آموزش تفکر خلاق..... ۸۰
- عدم پیروی از آداب و رسوم..... ۸۱

۸۱	..... وحدت بین عقاید و اشیا.....
۸۲	..... ذوق زیبایی شناسی و داشتن نیروی تصورات.....
۸۲	..... مهارت در تصمیم گیری و قابایت انعطاف.....
۸۲	..... فراست در بازجویی مسائل اجتماعی.....
۸۳	..... داشتن سابقه تکامل و شناخت.....
۸۳	..... تبیین اصول پنجگانه تفکرانتقادی براساس آرای واتسون - گلایزر.....
۸۳	..... استنباط:.....
۸۴	..... شناسایی مفروضات.....
۸۴	..... استنتاج.....
۸۴	..... تعبیر و تفسیر.....
۸۴	..... ارزشیابی استدلالهای منطقی.....
۸۷	..... فصل هفتم: آموزش تفکر انتقادی.....
۸۷	..... چند راهکار علمی آموزش خلاقیت.....
۸۷	..... روش آموزش پرسشگری فعال.....
۸۷	..... روش آموزش اکتشافی.....
۸۸	..... روش آموزش مطالعه آفریننده.....
۸۸	..... آموزش تفکر خلاق به وسیله شیوه تفکر افقی.....
۸۹	..... روش ذهن‌انگیزی؛ شیوه‌ای خلاق برای آموزش تفکر انتقادی.....
۹۰	..... تأثیر اندیشه‌بزرگان و متفکران در ترویج تفکر انتقادی و خلاق.....
۹۱	..... ویژگی متفکران منتقد.....
۹۲	..... مراحل پیشرفت تفکر انتقادی.....

چرا تفکر انتقادی باید قسمتی از تمام دروس باشد؟ ۹۲

تفکر انتقادی ، در برابر روش سنتی آموزش ۹۶

آموزش تفکر انتقادی ۹۸

سواد رسانه ای؛ تفکر انتقادی ۹۹

منابع و ماخذ ۱۰۱

منابع فارسی ۱۰۱

منابع انگلیسی ۱۰۸

مقدمه

اکنون که انقلاب اطلاعات و ارتباطات، مرزهای جغرافیایی را در نوردیده و تحولات شگرفی را در عرصه جهانی شدن خلق کرده است، حجم بالای اطلاعات و دانش های تازه، به راحتی از طریق شبکه های اطلاعاتی در دسترس همگان قرار می گیرد و به نظر می رسد "دهکده جهانی" در حال شکل گیری است. در این میان یک موضوع مهم، نحوه برخورد با پیشرفت های پرشتاب و خیره کننده فناوری اطلاعات و ارتباطات و استفاده از آن ها در شئون مختلف زندگی است. رسانه ها می توانند همچون ابزاری مفید به انسان معاصر کمک کنند تا با استفاده از آخرین پدیده های علمی، زندگی دلخواه، آرمانی و پربراری داشته باشد؛ ضمن اینکه اگر این ابزار، غلط یا با سوء نیت به کار گرفته شود، می تواند به صورت نیرویی ویران کننده و مصیبت بار عمل کند. برای اینکه بتوان در برابر رسانه های متکثر موجود، مخاطبانی داشت که بتوانند در کنار بهره برداری آگاهانه و فعالانه از این رسانه ها، خود را در برابر چالش ها و پیامدهای مخرب آن ها محافظت کنند، باید "سواد" جدیدی ایجاد کرد. پس ابتدا به تعریف گسترده تری از "سواد" و افزایش فضای مفهومی آن نیازمندیم که دیگر به معنای توانایی خواندن و نوشتن صرف نیست، مفهومی که از آن به عنوان "سواد رسانه ای" یاد می شود. "سواد رسانه ای" یا "آموزش رسانه ای" علاوه بر توانایی ملحوظ در سواد سنتی، که همان توان خواندن و نوشتن است، توانایی تحلیل و ارزشیابی پیام ها و قدرت انتقال اطلاعات به دیگران را در قالب های مختلف و با ابزارهای گوناگون در انسان پدید می آورد. همچنین، با توانمند کردن انسان برای درک شیوه کار رسانه ها مقاوم می سازد. "سواد رسانه ای" مبحث جذابی در ارتباطات است که می کوشد خواندن سطرهای نانوخته رسانه های نوشتاری، تماشای پلان های به نمایش در نیامده یا شنیدن صداهاى پخش نشده از رسانه های الکترونیک را به مخاطبان بیاموزد.

"سواد رسانه ای" نهضتی علیه رسانه ها نیست، بلکه عادات رسانه ای افراد را تغییر می دهد و با هوشیار کردن مخاطبان به آن ها می آموزد چطور از رسانه ها استفاده کنند. شهروندانی که سواد رسانه ای دارند، از طریق رسانه میزان آگاهی و توان دریافت اطلاعات خود را بالا می برند و با همین توان به سمت تقویت روحیه انتقادی بیشتر حرکت می کنند و رابطه یکسویه و انفعالی را به جریانی دو سویه و فعال تبدیل می کنند.

اهمیت سواد رسانه ای و ضرورت آن سال هاست که در کشورهای پیشرفته مورد توجه قرار گرفته است و نهادهای دولتی و مدنی برای آموزش و گسترش آن بین اقشار مختلف جامعه تلاش

می کنند. برای مثال مدت هاست موضوع "سواد رسانه ای" در کشور کانادا مطرح است و در نظام آموزش عمومی این کشور جای خاص خود را دارد، در ژاپن نیز اندیشه سواد رسانه ای به سرعت گسترش یافته است و در سطح وسیعی در امر آموزش و تولید رسانه ای اندیشیده اند و به مطالعات انجام شده در کشورهای دیگر و استفاده از تجارب آن ها، اهداف و رویکردهای سواد رسانه ای را متناسب با نیازهای جامعه مشخص کرد و به آموزش آن همت گمارد. برای این منظور نهادهای آموزشی، مدنی، صنفی و رسانه ای باید به این امر کمک کنند و در این میان، رسانه های جمعی به ویژه رادیو و تلویزیون با توجه به طیف وسیع مخاطبان، نقش زیادی در امر آموزش سواد رسانه ای به مخاطبان خود دارند.

درباره کارکردهای وسایل ارتباط جمعی، نقد و نظر بسیار است، اما بی تردید یکی از مهم ترین آن ها از دیرباز مورد توجه اندیشمندان این حوزه قرار گرفته است، بخش آموزشی آن است. اهمیت کارکرد آموزشی وسایل ارتباط جمعی در جوامع معاصر تا حدی است که بعضی از جامعه شناسان برای رسانه ها نقش "آموزش موازی" یا "آموزش دایمی" قایل هستند. آموزشی که از سوی رسانه ها عرضه می شود، غیر تجریدی و چند بعدی است. مطالعات اثبات کرده است که استفاده فعال از حواس پنجگانه در آموزش های رسانه ای، یادگیری را آسان و جذابیت آموزش را دو چندان می کند. سواد رسانه ای نیز مقوله ای است که می توان به طور موثر از طریق رادیو و تلویزیون به مخاطبان آموزش داد. نقش معلمان در این عرصه شاید این است که تلاش کند راهی را بیابد تا دریابد چگونه می توان دانش آموزان را در درک نقش های چندگانه فرهنگی و اجتماعی رسانه های جمعی در جامعه و میزان تأثیرگذاری رسانه ها یاری رساند، بدون آن که مستقیماً آنان را در مسیری مشخص انداخت. گرچه زیبایی شناسی رسانه ها ممکن است به خوبی با برنامه های درسی سنتی منطبق باشد، اما همچنین جنبه های اجتماعی، اقتصادی و سیاسی وسیع تر رسانه ها نیز باید مورد کنکاش قرار گیرند. این که آیا این امر به فعال گرایی مصرف کنندگان منتهی می شود یا خیر به یک اندازه به مشارکت کنندگان و آموزگار بستگی دارد و این در صورتی است که ترکیبی مناسب از کشفیات آزاد و ارزشیابی بی طرفانه ایجاد شده باشد. در صورتیکه معلمان از سواد رسانه ای مناسبی برخوردار باشند می توانند در نحوه برخورد و تدریس خود مواردی چون تفکر و نگاه نقادانه به رسانه ها، جامعه پذیری مناسب، نحوه مواجهه صحیح با رسانه ها را به دانش آموزان یاد بدهد و این باعث شود که سواد رسانه ای دانش آموزان هم در سطح بالاتری قرار گیرد. این موضوع محقق را برآن داشت تا با انجام این تحقیق تلاش کند تا قسمتی از مسیر پر پیچ و خم گسترش و توسعه مفهوم سواد رسانه ای و آموزش رسانه ای را بییماید.

فصل اول: انواع سواد

سواد

با ورود به قرن بیست و یکم و ظهور جامعه دانایی محور، مفهوم سواد تغییر پیدا کرده است. سواد، دیگر همان معنی سنتی توانایی خواندن و نوشتن را ندارد، بلکه مفهوم سواد در معنای جدید خود شامل سواد دیجیتالی، سواد اطلاعاتی و سواد رسانه‌ای است. با توجه به اینکه در عصر حاضر، شکل و سطح سواد تغییر کرده است؛ همه افراد جامعه نیاز به سوادآموزی در معنای جدید آن دارند. در عصر کنونی کسی که خواندن و نوشتن می‌داند و حتی تحصیلات دانشگاهی دارد، ولی به عنوان مثال نحوه استفاده از اینترنت و جستجو در آن را نمی‌داند، یا توان درک پیام‌های رسانه‌ای را ندارد، باسواد تلقی نمی‌شود.

انواع سواد

۱- سواد دیجیتالی

مردم، هنوز نحوه استفاده صحیح از کامپیوتر و تجهیزات کامپیوتری را نمی‌دانند و در نتیجه کامپیوتر در بسیاری از خانه‌ها تبدیل به وسیله تزئینی یا وسیله بازی شده است. در جامعه مبتنی بر دانایی، اکثر مشاغل، به سواد، دانش و مهارت‌های جدید از جمله توانایی کار با کامپیوتر و اینترنت نیاز دارند. بنابراین مردم به ویژه، دانش آموزان، دانشجویان، اساتید و شاغلان باید مهارت استفاده از اینترنت و جستجوی اطلاعات در آن و مهارت بهره‌گیری از نرم افزارهای عمومی و تخصصی را داشته باشند.

کامپیوترها نحوه آموزش در مدارس و دانشگاه‌ها را تغییر داده است، در مدارس و دانشگاه‌ها دانش آموزان یا دانشجویان می‌آموزند تا انبوهی از اطلاعاتی را که از اینترنت می‌گیرند پردازش کنند و از این اطلاعات در جهت یادگیری بیشتر استفاده کنند. آن‌ها می‌توانند به منابع و اطلاعات علمی در سراسر جهان دسترسی پیدا کنند. اگر دانش آموزان یا دانشجویان سواد دیجیتالی نداشته باشند، نمی‌توانند همگام با این تحولات پیش روند. کارمندان و شاغلان با بهره‌مندی از سواد دیجیتالی و استفاده صحیح از امکانات و تجهیزات فناوری اطلاعات، می‌توانند با بهره‌وری، سرعت و دقت بیشتری کار خود را انجام دهند.

سواد دیجیتالی شامل مهارت‌های زیر خواهد بود

مهارت کار با سیستم عامل‌ها و راهبری عمومی کامپیوتر
 مهارت استفاده از امکانات اطلاعاتی اینترنت نظیر جستجو و یابش اطلاعات در اینترنت و پایگاه‌ها
 و منابع علمی و اطلاعاتی و دانشنامه‌های اینترنتی.
 مهارت استفاده از امکانات ارتباطی اینترنت نظیر پست الکترونیک، شبکه‌های اجتماعی، تالارهای
 گفتگو، گروه‌های خبری، سیستم‌های پیام رسانی فوری و کنفرانس‌های اینترنتی.
 مهارت استفاده از امکانات همکاری اینترنت نظیر سیستم‌های دورکاری الکترونیکی، آموزش
 الکترونیکی، پرداخت اینترنتی، بانکداری اینترنتی، دولت الکترونیکی و خدمات الکترونیکی.
 مهارت کار با نرم افزارهای عمومی نظیر نرم افزارهای چندرسانه‌ای، آموزشی، واژه‌پرداز، صفحه
 گسترده، پایگاه داده، طراحی و گرافیک و ...
 مهارت استفاده از نرم افزارهای تخصصی مربوط به رشته تخصصی هر فرد نظیر نرم‌افزارهای
 آماری، برنامه‌نویسی، مهندسی، محاسباتی، اقتصادی، حسابداری، مدیریتی و ...
 مهارت استفاده از امکانات و تجهیزات سخت افزاری نظیر کامپیوتر خانگی، لپ تاپ، تبلت، تلفن
 همراه هوشمند، پرینتر، اسکنر و ...

۲-سواد اطلاعاتی^۱

افراد در عصر اطلاعات و جامعه مبتنی بر دانش، به منظور دسترسی به منابع اطلاعاتی و استفاده
 از آن، باید سواد اطلاعاتی داشته باشند. سواد اطلاعاتی مجموعه مهارت‌ها و توانمندی‌هایی است
 که فرد را قادر می‌سازد، نیاز اطلاعاتی خود را تشخیص دهد، منابع و پایگاه‌های اطلاعاتی لازم را
 شناسایی کند، به تدوین روش جستجو در این منابع و پایگاه‌های اطلاعاتی بپردازد و پس از انجام
 جستجو، اطلاعات به دست آمده را ارزیابی کرده و به منظور تولید اطلاعات جدید، پیوند لازم
 بین اطلاعات جدید را با دانش قبلی خود برقرار سازد .
 عوامل متعددی باعث شده است، سواد اطلاعاتی در جامعه دانایی محور اهمیت روزافزونی بیابد،
 برخی از این عوامل عبارتند از:

انفجار اطلاعات و در نتیجه آن آلودگی اطلاعات
 توسعه فناوری اطلاعات و پیوند مستمر آن با زندگی روزمره انسان‌ها

¹ Information Literacy

تغییر در شیوه‌های آموزشی و توجه به جایگاه پژوهش و تحقیق در آموزش افزایش تنوع در قالب‌های منابع اطلاعاتی مهارت‌های مختلف سواد اطلاعاتی عبارتند از :

مهارت تشخیص نیاز اطلاعاتی

مهارت شناسایی روش‌های دسترسی به اطلاعات و منابع و پایگاه‌های اطلاعاتی

مهارت تدوین راهبردهای جستجو در اطلاعات

مهارت جستجوی ساده و تخصصی در منابع اطلاعاتی

مهارت مقایسه و ارزیابی اطلاعات به دست آمده از جستجو

مهارت سازماندهی، برقراری ارتباط بین اطلاعات به دست آمده و اطلاعات و دانش قبلی فرد. (فاطمه شعبانی و سمیه فاطمی زاده: ۱۳۹۰)

۳- سواد رسانه ای

بر اساس نظر جیمز پاتر^۱ بسیاری از افراد واژه سواد را با رسانه‌های چاپی ربط می دهند و آن را معادل توانایی خواندن قلمداد می کنند. برخی نیز، در رویارویی با رسانه های دیگری همچون فیلم و تلویزیون، این اصطلاح را به سواد دیداری^۲ بسط می دهند. نویسندگان دیگری نیز از اصطلاحاتی نظیر سواد رایانه ای^۳ و سواد خواندن^۴ استفاده می کنند، اما هیچ یک از این ها معادل «سواد رسانه ای» نیستند، بلکه صرفا اجزای سازنده آنند. «سواد رسانه ای» شامل تمام این توانایی های ویژه و نیز چیزهای دیگری است. اگر خواندن بلد نباشیم، از رسانه های چاپی چیزی دستگیرمان نمی شود. اگر در درک آداب دیداری و روایی مشکل داشته باشیم نمی توانیم از تلویزیون یا فیلم چیز زیادی بفهمیم. اگر نتوانیم از رایانه استفاده کنیم. از آنچه به مرور زمان در مهم ترین رسانه رخ می دهد، بی خبر می مانیم. در واقع، سواد رسانه ای فراتر و عمومی تر از این توانایی های ویژه است. بدین ترتیب، سواد رسانه ای چنین تعریف می شود:

¹Jams potter

² f Visual Literacy

³ Computer Literacy

⁴ Reading Literacy

سواد رسانه ای مجموعه ای از چشم اندازها^۱ یا جنبه های فکری است که ما برای قرار گرفتن در معرض رسانه، فعالانه از آن‌ها بهره برداری می کنیم تا معنای پیام هایی را که با آن‌ها روبه رو می شویم، تفسیر کنیم. ما چشم اندازهای خود را با استفاده از ساختارهای دانش خود می سازیم و برای ساختن ساختارهای دانش، به ابزار و مواد اولیه نیاز داریم. این ابزار، مهارت های ما و ماده اولیه، اطلاعات به دست آمده از رسانه ها و دنیای واقعی است. استفاده فعالانه از رسانه ها بدان معنی است که ما از پیام ها آگاهیم و به طور خودآگاهانه با آن‌ها تعامل داریم. به طور سنتی، سواد رسانه ای به توانایی تحلیل و ارزیابی محصولات رسانه ای و به طور گسترده تر به ایجاد ارتباط موثر و از طریق نگارش خوب اطلاق می شود. طی نیم قرن گذشته، سواد رسانه ای شامل توانایی تحلیل شایسته و به کارگیری ماهرانه روزنامه نگاری چاپی، محصولات سینمایی، برنامه های رادیویی و تلویزیونی و حتی اطلاعات و مبادلات رایانه ای (از جمله تعاملات زمان واقعی از طریق شبکه جهانی اینترنت) شده است. (بروان، ۱۹۹۸: ۴۴)

بر این اساس، برخی کارشناسان حوزه ارتباطات سواد رسانه ای را "توانایی دستیابی، تجزیه و تحلیل، نقد، ارزیابی و ایجاد پیام های رسانه ای به گونه های مختلف" تعریف می کنند. کارشناسان ارتباطات معتقدند، فرد با مهارت سواد رسانه ای قادر است به طور منتقدانه، درباره آنچه در کتاب، روزنامه، مجله، تلویزیون، رادیو، فیلم، موسیقی، تبلیغات، بازی های ویدیویی، اینترنت و... می بیند، می خواند و می شنود، فکر کند. گروهی از دانشمندان سواد رسانه ای را "تقویت تجارب رسانه ای" تعبیر می کنند. (همان)

کنفرانس بین المللی سواد رسانه ای نیز در دهه ۱۹۹۰ تعریف زیر را از سواد رسانه ای ارائه کرد: «توانایی دسترسی و ارزیابی پیام های رسانه ای در اشکال مختلف». (کرست و پاتر، ۱۹۹۸)

از سوی دیگر سواد رسانه ای از نظر برخی دیگر از کارشناسان به معنای فراگیری چگونگی تولید پیام با استفاده از رسانه های چاپی، سمعی و بصری و ... است. مارین بارون، مدیر بخش بخش چند رسانه ای و عضو هیات مدیره آموزشکده زبان انگلیسی مونترال کانادا، سواد رسانه ای را جزو مؤلف های باسوادی می پندارند و می نویسند، امروزه با سواد باید بتوانند:

توانایی رمز گشایی، درک، ارزیابی و کار با اشکال مختلف رسانه را داشته باشند.

بتوانند متن، صدا و تصویر بیافرینند یا ترکیبی از این عناصر را داشته باشند (قاسمی، ۱۳۸۵)

¹ Perspective

² Actively

آموزش سواد رسانه ای در جامعه آمیزه ای از فنون و تکنیک های بهره برداری مؤثر از تولیدات رسانه ای و نوعی کسب بینش و نگرش برای تشخیص این است که، در عصر رقابت رسانه ای امروزه کدامیک از این وسایل ارتباط جمعی می توانند اطلاعات سودمند و ضرورت مندی را برای افکار عمومی آماده کنند. بر این اساس «انسان شناسان، جامعه شناسان، زبان شناسان، مورخان، دانشمندان ارتباطات و در واقع تمامی رشته هایی که در باب چگونگی ارتباط افراد و گروه ها جهت ادامه حیات، بهروزی و پیشرفت مطالعه می کنند، مدت هاست که بدین نتیجه رسیده اند که گذار انسان از فرهنگ شفاهی به فرهنگ مکتوب، منجر به افزایش توانایی او در کنترل زندگی و محیط پیرامونی اش گشته است. (باکینگهام، ۱۳۸۹).

بنابراین هدف اساسی سواد رسانه ای در رسانه های جمعی می تواند به نوعی رابطه با عدالت اجتماعی باشد، که این مهارت در هر جامعه ای تا چه حد مورد اهمیت و ضرورت قرار می گیرد؛ و سیاست های اجتماعی و فرهنگی هر حاکمیتی تا چه حد حاضر است از طریق وسایل ارتباط جمعی این مهارت را در بین شهروندان و مخاطبان رسانه ای خود اشاعه دهد تا از این طریق بتواند سرمایه های اجتماعی و پیوند اعتمادی خود را با افکار عمومی تحکیم و استمرار بخشد. «پل ماریس، محقق رسانه می گوید: "سواد رسانه ای، دانایی نسبت به نحوه ی کارکرد رسانه ها در جامعه است". .... ژاستین لوئیس و سوت ژالی معتقدند: "سواد رسانه ای عبارت است از فهم و درک محدودیت های فرهنگی، اقتصادی، سیاسی و فناورانه ی خلق، تولید و انتقال پیام ها". .... آلن روبین معتقد است " : تمامی تعریف ها، بر دانش، آگاهی و عقلانیت خاصی تکیه و تأکید دارند و آن پردازش شناختی اطلاعات است. عمده ی آن ها بر ارزیابی انتقادی پیام ها متمرکز می شوند. در حالی که برخی نیز تبادل و انتقال پیام ها را نیز در بر دارند. پس سواد رسانه ای مقوله ای است راجع به فهم منابع و فناوری های ارتباطی، رمزگان بکار رفته، پیام هایی که تولید شده و گزینش، تفسیر و تأثیر آن پیام ها" و...» (همان)

بر اساس این تعاریف سواد رسانه ای در رسانه های جمعی تأکید بر نظریات مخاطب محور و فرهنگ محوری ریشه دارد. آرت سیلوربت،^۱ پنج مؤلفه^۲ برای تعریف سواد رسانه ای بیان می کند. اول اینکه: به دنبال آگاهی از اثرات رسانه ای بر فرد و جامعه باشیم؛ دوم اینکه : در این

¹ Poll Maris

² Jastin Loees

³ Art Silver belt